

Наталія Петрова, Анна Петрова
(Одеса)

**УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ
ПАРАЛЕЛІ У ВЕСІЛЬНІЙ
ОБРЯДОВОСТІ
(за матеріалами досліджень
Нижнього Подунав'я)**

У поліетнічних регіонах, одним з яких є Нижнє Подунав'я, розвиток традиційної культури, зокрема весільної обрядовості, відбувається в умовах тісного контактування з носіями інших культур. Сотні років українці та росіяни проживають поруч, однак питання про наслідки українсько-російських взаємин та їхній вплив на традиційну культуру в цілому й на весільну обрядовість зокрема не втратило актуальності. Метою дослідження є визначення українсько-російських паралелей у системі весільної обрядовості українців і росіян Нижнього Подунав'я в 1950–1980-х роках за матеріалами досліджень, проведених науковцями в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., виявлення специфічних рис в обрядовості українців і росіян, виокремлення відмінностей у обряді. Порівнюється весільна обрядовість українців і росіян Кілійського р-ну Одеської області, зокрема сіл Василівка (росіяни), Мирне (українці та росіяни), Шевченкове (українці). Ці села засновані в період колонізації Нижнього Подунав'я та розташовані на невеликій відстані одне від одного.

Село Василівка Кілійського р-ну Одеської області засноване наприкінці ХVІІІ ст. переселенцями з Обоянського повіту Курської та частково з Орловської губерній. Село розташоване на березі озера Китай, у дванадцяти кілометрах від Кілії [1, 501]. Мешканці села, яких називають обоянами, зберегли елементи традиційної культури росіян, а за віросповіданням є православними.

Село Мирне Кілійського р-ну Одеської області засноване в 1821 р. на місці колишнього татарського селища. До 1957 р. мало назву Карячка [1, 503]. У селі проживають українці та росіяни, більшість населення становлять росіяни-старообрядці.

Село Шевченкове Кілійського р-ну Одеської області, одне з найбільших у регіоні, де компактно проживають українці, засноване в 1813 р. До 1946 р. мало назву Карамахмед [1, 506]. За етнічним складом у селі кількісно домінують українці.

Джерельною базою для написання статті стали матеріали досліджень традиційної культури українців і росіян Одещини (зокрема сіл Мирне, Василівка, Шевченкове), проведених студентами та науковцями кафедри археології та етнології Одеського національного університету протягом 1996–2000-х років.

Дослідження проблем, пов'язаних із трансформацією весільних обрядів і чинників, які впливають на зміни в обрядовості, проводили в сусідніх регіонах Н. Гаврилюк, С. Курогло, Л. Лоскутова [2, 319–341]. Результати таких досліджень актуальні й для нашої роботи, оскільки автори розглядали весілля, основою якого є традиційна обрядовість, що постійно змінюється під впливом новацій: релігійних, суспільно-правових тощо. Акцентується увага на обрядах, що зникають, виділяється поява символів, спільних для весілля поліетнічних середовищ. Трансформованих обрядів виявилось достатньо, щоб, узагальнивши, виділити варіант весілля етноконтактної зони (українсько-молдавської) [2, 327–329].

Традиційне весілля українців і росіян Одещини вивчали В. Кушнір і Н. Петрова, у працях яких підсумовано багаторічні етнографічні дослідження, простежено варіантність українського весілля регіону, визначено чинники, що впливали на формування відмінностей, зокрема й у процесі взаємодії з представниками інших етносів [3; 4].

Вартий уваги запис весілля в с. Шевченкове, який зробили Віра Шаргородська та Кузьма Смаль [5]. На думку дослідників, тут збереглися самотутні весільні обряди, звичаї та пісні. Це підтверджують зроблені ними записи структурних елементів обряду, а також тексти пісень [5, 5].

Предметом нашої наукової уваги був весільний фольклор українців і росіян Одещини, порівняльна характеристика обрядових пісень українців і росіян, зафіксованих під час польових досліджень [6; 7]. У контексті дослідження весільної обрядовості в полікультурному середовищі проаналізовано традиційну систему спілкування молоді та підготовки до шлю-

бу [8; 9]. Окреме дослідження присвячене росіянам с. Василівка [10].

Вивчення культури росіян-старообрядців є частиною наукової роботи викладачів кафедри археології та етнології України Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, зокрема весіллю присвячена низка публікацій, які дають змогу проаналізувати структуру весільного ритуалу [11–16], однак питання міжетнічних взаємовпливів, проблем контактів, запозичень ще потребують подальшого вивчення.

Традиції дошлюбного спілкування, як і весільна обрядовість українців і росіян Нижнього Подунав'я, вирізняються наявністю різноманітних варіантів, однак це пов'язано зі структурою весілля, яка і в українців, і в росіян поділяється на три цикли: передвесільний, власне весільний і післявесільний. За матеріалами досліджень російського весілля с. Василівка, російського та українського весілля с. Мирне й українського весілля с. Шевченкове Кілійського р-ну Одеської області можна зробити наведені нижче висновки.

Дошлюбне спілкування українців і росіян майже не відрізняється за формою проведення дозвілля, але слід зазначити, що навіть у межах одного села (с. Мирне) українці та росіяни-старообрядці («липовани») збиралися окремо й між собою не спілкувалися, тобто це були досить ізольовані групи. Звичайно, те саме стосувалося й укладання шлюбу. Селяни дотримувалися моноетнічних шлюбів: росіяни надавали перевагу росіянам, навіть з іншого села, а шлюби з представниками чужих народів не схвалювалися, хоча українці були вільнішими у виборі шлюбного партнера.

Весільний цикл обрядів і українців, і росіян зберіг свою традиційну основу. Цікавим є факт, що українці с. Мирне вживають трансформований від російського термін «свайба», досить поширений на Одещині, на відміну від українців інших населених пунктів зазначеного регіону, де побутує традиційний термін «весілля».

У передвесільному циклі обрядодійств спостерігаємо деякі відмінності. У всіх зазначених селах сватанню передували розвідки. У росіян-обоян із с. Василівка та українців із с. Мирне сватання проходило за участю парубка й дівчини, у липован Мирного присутність парубка не була обов'язковою, а в українському с. Шев-

ченкове – без участі дівчини, бо сватанню там передував обряд «рушники», під час якого дівчина перев'язувала рушниками старостів і хусткою нареченого, тим самим даючи згоду на одруження. У Василівці не зафіксовано інших обрядодійств передвесільного циклу, крім сватання, але після сватання батьки обов'язково йшли оглядати «подвор'є». У Шевченковому складниками сватання були «договорини» й заручини, однак їх також пам'ятають як окремий обряд. У липован с. Мирне на сватанні лялися про день «запоя» – наступного етапу весільних обрядодійств. Після сватання за 1–3 тижні до весілля відбувався «договір». Так само договір зберігся окремим обрядодійством в українців Мирного.

У Василівці придане називалося «дзе-стра», що можна вважати запозиченням відомого аналогічного весільного терміна в болгар і молдован. У Шевченковому побутувало загальнонавживане «придане». Збереглися відомості про те, що до приєднання цих територій до СРСР і скасування приватної власності на землю до складу приданого входив і земельний наділ: дві-три десятини давали багатим нареченим, одну десятину – бідним. Після весілля земельний наділ переходив у загальну власність родини.

У Василівці в разі розірвання угоди про шлюб однією зі сторін парубок повертав дівчині подаровану йому на сватанні хустину, найчастіше він чіпляв її на ворота дівчини. Ініціатори відмови мусили компенсувати збитки «постраждалим» стороні. У липован Мирного у випадку, коли дівчина відмовлялась від весілля вже після сватання, наречений розривав хустину.

Весілля справляли переважно восени – після збору врожаю, значно рідше одружувалися в зимовий «м'ясоїд». Склад і функції весільних чинів практично були однаковими.

Велике значення при підготовці весілля надавали виготовленню обрядового хліба: коровай, шишок, лежня. У с. Василівці випікали коровай у четвер або в п'ятницю. Для цього запрошували дівчат і жінок. Зазначимо, що в українців зазвичай «на коровай» запрошували лише щасливих у шлюбі жінок і обов'язково парну кількість. У нареченої обрядовий хліб пекли дружки, у нареченого – тітки. У липован

с. Мирне коровай випікали жінки похилого віку. Обов'язково випікали два великих короваї округлої форми, печиво, горішки й «хрустики». Коровай оздоблювали шишками, шишки прикрашалися білковим кремом і прапорцями. В українській частині с. Мирне хліб випікали 5–6 жінок. Вони приносили миски з борошном, пекли коровай і шишки. У Шевченковому обрядовий весільний хліб випікали в четвер. Для цього запрошували жінок, сімейне життя яких відповідало традиційному уявленню про родинне щастя. У деяких родин ще побутує звичай парної кількості коровайниць, а в інших уже не надають цьому значення. Кожна з жінок щось приносила для приготування короваю: борошно, цукор, молоко, масло, сироватку, яйця (обов'язково парну кількість).

У липован Мирного в неділю напередодні вінчання близько чотирнадцятої години приходили запрошені дівчата (подруги нареченої), їм чіпляли воскові букети. Подружки одягали наречену у вінчальну сукню. Молодий викупував молоду. На ранок, коли «девішнік» закінчувався, коровай ділили та роздавали незаміжнім дівчатам. В українців Мирного «девішнік» відбувався у п'ятницю ввечері. Дівчата з молодою вили гільце й втикали його в коровай. У Василівці обрядодійство «девішнік», чи «шишки», відбувалося в суботу, ввечері. У нареченого частували бояр, потім вони приходили до нареченої, де їм роздавали шишки. Після роздачі шишок залишалися тільки пари дружок і бояр. Бояри викупували в дружок хусточки, старший боярин мав сплатити найбільшу суму грошей. Після «девішніка» наречені й дружка ночували разом у нареченої.

Перший день власне весілля у росіянобоян Василівки проходив у суботу, в українців Шевченкового – у неділю, у липован Мирного – у понеділок. В українців Мирного першим днем весілля вважалася субота, після вечірні, а в неділю було вже «справжнє весілля».

У Василівці обдаровування відбувалося в перший весільний день, подружнім парам при цьому роздавали розрізаний на скибки коровай. У липован Мирного «дари» були в другий весільний день – вівторок, тут молоді по черзі підносили кожній парі гостей два стакани вина. В українців Мирного обдаровування від-

бувалося в перший день, за подарунок кожному гостю давали шишку або одну шишку на подружжя. У Шевченковому, покраявши коровай, бояри ставили на стіл гільце молодої та обривали з нього квітки для подарунків. Мати молодої клала на тарілку хустину й зверху шишку та шматок «дівування» – обрядового печива у вигляді гілки. Старший боярин клав середину з короваю та квітку з житом і калиною. Склад подарунків у всіх селах суттєво не відрізнявся.

У росіян-обоян Василівки під час обряду покривання молодої дружки знімали фату й одягали кички (традиційний жіночий головний убір росіян). Перша шлюбна ніч відбувалася «у чужих». У липован Мирного священник покривав голову нареченої кичкою після закінчення вінчання. Липованки носили кичку постійно. В українців Мирного перша шлюбна ніч проходила в хаті молодого. У Шевченковому свашки покривали і молоду, і молодого, потім через хустину виводили до сусідів для першої шлюбної ночі.

Другий весільний день у Василівці називали «кури». У цей день переодягалися в ряджених. Дуже подібний сюжет фіксуємо в українців с. Шевченкове. У липован Мирного, як уже згадувалося, у другий день забирали «дари», потім відбувалася «перезва». Українці Мирного святкували весілля найдовше з усіх зазначених сіл – чотири дні, тому тут «ряджені» ходили селом на третій день.

Весільний обряд розглянутих населених пунктів зберіг свою основу. Насамперед ідеться про структуру традиційного весілля з трьох циклів, наявність весільних атрибутів і весільних чинів. Вони мають особливе функціонально-змістове навантаження, без якого неможливе виконання жодного обряду.

Наведений матеріал демонструє наявність як спільних для українців і росіян рис весільного обряду, так і локальних особливостей. Спільні риси спостерігаємо в структурі весілля, у більшості репрезентованих атрибутів і весільних чинів. Стійкими виявилися обряди, пов'язані з рослинними землеробськими культурами (квіти, гільце, коровай, зерно). Деякі обряди є досить архаїчними (приготування весільного печива, елементи обрядів після-весільного циклу). Певні з них запозичені від молдавського населення. Відмінності

мають більш виражений характер. Вони простежуються не лише між весільними обрядами українців і росіян, а й у межах двох сусідніх українських сіл.

1. История городов и сел Украинской ССР: Одесская область. – К., 1978.
2. Гаврилюк Н., Курогло С., Лоскутова Л. Общее и особенное в семейной обрядности украинцев и молдаван // Украинско-молдавские этнокультурные взаимосвязи в период социализма. – К., 1987.
3. Кушнір В., Петрова Н. Весільна обрядовість українців південно-західної України: порівняльний аналіз // Проблеми етнології, фольклористики, мистецтвознавства Поділля та Південно-Східної Волині: історія і сучасність: Наук. зб. – Кам'янець-Подільський, 2002. – С. 118–126.
4. Кушнір В., Петрова Н. Традиційна весільна обрядовість українців Одещини (20–80-ті рр. ХХ ст.). – О., 2008.
5. Просили батько, просили мати / Запис В. Шаргородської і К. Смалія; упоряд. та нотографія К. Смалія. – Чернівці, 2005.
6. Петрова Н. Деякі аспекти вивчення весільного фольклору Одещини (за матеріалами етнографічних досліджень українського та російського населення) // Друга Всеукраїнська наук.-практ. конф. молодих науковців «Національні та етносоціальні процеси в Україні»: Матеріали. – Чернівці, 1997. – С. 169–173.
7. Петрова Н. Весільні пісні Буджака (за матеріалами етнографічних досліджень українського та російського населення Одещини) // Заселення Півдня України: проблеми національного та культурного розвитку: Міжнар. наук.-метод. конф. (Наук. доп.) – Херсон, 1997. – Ч. 2. – С. 244–247.
8. Петрова Н. Традиційні ігри та розваги в дошлюбному спілкуванні українців і росіян Одещини // Етнічна історія народів Європи. Традиційна етнічна культура слов'ян: Зб. наук. праць. – К., 1999. – С. 102–107.
9. Петрова Н. Дошлюбне спілкування: ігри та розваги українців та росіян Одещини // Зап. іст. фак. ОДУ ім. І. І. Мечникова. – О., 1999. – Вип. 9. – С. 51–56.
10. Петрова Н. Дошлюбне спілкування і весільна обрядовість росіян-обоян Нижнього Подунав'я // Археологія та етнологія Східної Європи: матеріали і дослідження: Зб. наук. праць. – О., 2002. – Т. 3. – С. 329–331.

11. *Петрова Н.* Етнічні традиції та особливості весільної обрядовості старообрядців Одещини // Историческая пам'ять: Ист.-краевед. ежегодник. – О., 2000. – Вып. 2. – С. 101–104.
12. *Петрова Н.* Общее и особенное в свадебной обрядности липован (середина XX в.) // Зап. іст. фак. ОДУ ім. І. І. Мечникова. – О., 2000. – Вып. 10. – С. 118–133.
13. *Петрова Н.* Весільна обрядовість старообрядців Українського Подунав'я (порівняльний аналіз) // Там само. – О., 2001. – Вып. 11. – С. 199–206.
14. *Петрова Н.* Весільна обрядовість старообрядців Українського Подунав'я (спроба порівняльного аналізу) // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Інноваційні моделі розвитку туристичної інфраструктури України. Буковинське та світове старообрядництво: історія, культура, туризм». Чернівці, 23–24 верес. 2006 р.– Чернівці, 2006. – Ч. 2. – С. 206–213.
15. *Петрова Н.* Свадебные обычаи и обряды // Липоване: история и культура русских старообрядцев. – О., 2007. – Вып. 4. – С. 95–101.
16. *Петрова Н.* Добрачне общение молодежи // Там само. – С. 139–142.